

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Portretfotografie

1 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van het onderscheid tussen kwalitatieve en numerieke identiteit: kwalitatieve identiteit gaat over overeenkomstige eigenschappen, terwijl numerieke identiteit gaat over de vraag hoe je ondanks veranderingen door de tijd heen dezelfde persoon blijft 1
- een uitleg dat het fotoproject over kwalitatieve identiteit gaat: door de overeenkomstige eigenschappen wordt de vraag opgeroepen in hoeverre de jongens hetzelfde zijn 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Kwalitatieve identiteit gaat over overeenkomstige eigenschappen, terwijl numerieke identiteit gaat over de vraag hoe je ondanks veranderende kwalitatieve eigenschappen door de tijd heen dezelfde persoon blijft 1
- Het fotoproject gaat over kwalitatieve identiteit, namelijk over overeenkomstige eigenschappen en de vraag in hoeverre een hipster en een moslim op elkaar lijken. Doordat de jongens van kleding wisselen, weet je niet meer precies wie nou wie is en lijken de jongens dezelfde te zijn 1

2 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat impliciete oordelen het idee van eerstpersoonsautoriteit kunnen ondermijnen, omdat deze oordelen onbewust bepalen wat je vindt 1
- een argumentatie met het idee van impliciete oordelen of het fotoproject *Hipster/Muslim* kan bijdragen aan het versterken van de eerstpersoonsautoriteit van de toeschouwers 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Impliciete oordelen zijn onbewuste stereotypen die een rol spelen in ons denken en handelen. Omdat we ons van deze stereotypen niet bewust zijn, bepalen impliciete oordelen wat we vinden en kan onze eerstpersoonsautoriteit worden ondermijnd. Wat we vinden bepalen we in dit geval niet helemaal zelf 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Ik denk dat de tentoonstelling *Hipster/Muslim* inderdaad kan bijdragen aan het versterken van de eerstpersoonsautoriteit van de mensen die naar deze foto's kijken. Je kunt je door deze tentoonstelling namelijk bewust worden van de onbewuste stereotypen die jouw denken kennelijk bepalen. Door je daarvan bewust te worden, kan je zelf ook veranderen en dus met meer eerstpersoonsautoriteit oordelen over jezelf en anderen 1

of

- Ik denk dat de tentoonstelling *Hipster/Muslim* niet per se bijdraagt aan het versterken van de eerstpersoonsautoriteit van de mensen die naar deze foto's kijken. Ze zullen zich misschien wel bewust worden van hun eigen impliciete oordelen, maar dat wil nog niet meteen zeggen dat ze die ook kwijtraken als ze na het bezoek aan de tentoonstelling weer verder leven. Het ingewikkelde van impliciete oordelen is juist dat ze onbewust zijn en dat ook als je je bewust bent geworden van je eigen impliciete oordelen, dat nog niet wil zeggen dat je daar naar gaat handelen. Om je eerstpersoonsautoriteit echt te versterken, moet je jezelf reguleren op basis van wat je te weten bent gekomen over je eigen vooringenomen oordelen 1

3 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met tekst 1 dat Bas een morele invulling van de hipster-identiteit geeft, omdat hij aan de hipster-identiteit de morele waarde van maatschappelijke betrokkenheid toekent 1
- een uitleg met tekst 1 dat Ayoub een morele invulling van de hipster-identiteit geeft, omdat hij de hipster-identiteit zelscheppende morele vrijheid toekent 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Bas maken hipsters zich druk om de wereld. Maatschappelijke betrokkenheid is een morele waarde. Bas geeft dus in tekst 1 een morele invulling aan de hipster-identiteit 1
- Volgens Ayoub zijn hipsters vrije geesten die hun eigen grenzen bepalen. Dat betekent dat hipsters volgens hem hun eigen waarden creëren, anders dan hijzelf doet omdat hij de morele regels van de Koran volgt, bijvoorbeeld over alcohol. Ook Ayoub geeft in tekst 1 dus een morele invulling aan de hipster-identiteit 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Ayoub's uitspraak in tekst 2 kan aansluiten bij Taylors benadering van het regressieprobleem als Ayoub de waarde van zijn moslim-identiteit niet simpelweg ontdekt maar interpreteert als wie hij het liefst wil zijn 1
- een uitleg dat Ayoub's uitspraak in tekst 2 kan aansluiten bij Frankfurts benadering van het regressieprobleem als Ayoub ontdekt dat moslim-zijn voor hem de liefde is waaruit al zijn andere verlangens voortkomen / die geen verdere rechtvaardiging behoeft 1
- een argumentatie met het begrippenpaar 'cultuur en natuur' bij welke benadering Ayoub's uitspraak het best aansluit 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Taylor benadert het regressieprobleem door te zeggen dat je uiteindelijk niet alleen in jezelf ontdekt wat voor persoon je wilt zijn, maar dit ook interpreteert. Je geeft vorm aan jezelf door je belangrijkste waarden en overtuigingen te interpreteren. Dit noemt Taylor 'zelfarticulatie'. Ayoub's uitspraak in tekst 2 kan hierbij aansluiten als hij zijn moslim-zijn als puurste identiteit niet alleen passief als gegeven ontdekt, maar actief interpreteert als dat wat hij het liefst wil zijn 1
 - Volgens Frankfurt kunnen we de oneindige regressie stoppen vanwege een gevoel van liefde. Uiteindelijk komen al onze keuzes voort uit dat waarvan we het meest houden en dat hoeft niet verder gerechtvaardigd te worden. Ayoub's uitspraak in tekst 2 kan hierbij aansluiten als zijn moslim-zijn nou eenmaal dat is van waaruit hij keuzes maakt in zijn leven 1
 - Ik vind dat Ayoub's uitspraak het best past bij Taylors benadering van het regressieprobleem. Hij zegt dat moslim-zijn zijn puurste identiteit is. Dat is een religieuze identiteit en volgens mij is religie altijd cultuur. Hij formuleert zijn puurste identiteit ook in één adem met de twee culturen waar hij deelgenoot van is, maar ook niet helemaal bij hoort. Ik denk dus dat zijn moslim-zijn niet simpelweg een ontdekking is van zijn innerlijke natuur, maar een articulatie zoals Taylor bedoelt, die tegen de achtergrond van de cultuur (of meerdere culturen) wordt gemaakt 1
- of
- Ik vind dat Ayoub's uitspraak het best past bij Frankfurts benadering. Hij zegt dat hij altijd een moslim zal zijn en dat dat zijn puurste identiteit is. Religie is onderdeel van de cultuur. Ayoub stelt zijn moslim-zijn centraal, in de Marokkaanse en de Nederlandse cultuur blijft hij een relatieve buitenstaander. Dit kan aansluiten bij Frankfurt als Ayoub zijn moslim-zijn ziet als iets dat goed bij zijn eigen natuur past en datgene is van waaruit hij het liefst keuzes maakt in zijn leven 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Ricoeurs opvatting over persoonlijke identiteit gaat om een zelf dat zich tot zichzelf verhoudt, waarbij je kunt vooruitblikken vanuit een huidig perspectief naar mogelijke toekomstige situaties en je de vraag kunt stellen of je dat nog wel zelf zal zijn 1
- een uitleg dat de Olaf op de foto *I am* vooruit kan blikken naar toekomstige perspectieven en zich kan afvragen of hij dezelfde blijft als hij degene op de foto *I will be* is geworden in plaats van degene op de foto *I wish* 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Ricoeur gaat het bij de vraag naar persoonlijke identiteit om een zelf dat zich tot zichzelf verhoudt. Hierbij gaat het onder andere om een zelf dat vanuit zijn huidige perspectief vooruit kan blikken op veranderingen door de tijd heen en zich daarbij een voorstelling maakt van een toekomstig perspectief en zich afvraagt of hij het dan nog wel zelf is 1
- Vanuit het huidige perspectief, op de foto *I am* kan Olaf misschien nog hopen dat hij in de toekomst gespierd of gezond zal zijn, zoals op de foto *I wish*. Maar hij weet door zijn ziekte ook dat hij in de toekomst degene met de zuurstofflessen zal zijn, de foto *I will be*. Ondanks de veranderingen zal hij denken dat hij het zelf is die in de toekomst zuurstof nodig heeft en niet meer gezond en met strakke spieren rond zal lopen 1

6 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van Humes sceptische opvatting van het zelf met de geest als theater: zoals in het theater losse scènes voorbijglijden, zo heeft de mens losse percepties. Maar de geest heeft niet zoals het theater een toeschouwer die deze percepties waarneemt: het zelf is niets anders dan een bundel vluchtige percepties 1
- een argumentatie voor of tegen Humes opvatting over het zelf met tekst 3 en 1
- Humes begrip van losse percepties 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Zoals in het theater alleen maar scènes en beelden voorbijglijden, zo heeft de mens alleen maar losse percepties die voortdurend veranderen. Anders dan in het theater is er in de geest geen toeschouwer (zelf) dat deze veranderende percepties kan waarnemen. Hieruit concludeert Hume dat het zelf niet kan bestaan als iets wat door de tijd heen hetzelfde blijft. Percepties zijn vluchtig en daarom bestaat er geen stabiel en voortdurend zelf 1

- De losse percepties die Olaf in tekst 3 van zichzelf heeft, zoals zijn angst voor seks, agressie, verdriet en het gevoel van de weg kwijt zijn, kunnen volgens mij niet uit niks voortkomen zoals Hume beweert. Er moet iets zijn dat Olafs identiteit is en vast blijft staan, al zijn het maar zijn verlangen en vermogen om die voorbijtrekkende, losse percepties van hemzelf en de wereld weer te geven in foto's. Dat je het zelf niet kan waarnemen, wil niet zeggen dat het niet bestaat. Ik ben het dus niet met Hume eens 2

of

- Olafs veranderlijke ervaringen van zichzelf in tekst 3, zoals zijn angst voor seks, agressie, eerst wel en dan weer niet geïnteresseerd zijn in homo-activisme, veronderstellen volgens mij geen vaststaand zelf. Ze trekken voorbij. Meer is er niet en meer kunnen we er ook niet over zeggen. Het idee van een stabiel zelf heeft wat mij betreft zelfs iets raars als je kijkt hoe uiteenlopend Olafs ervaringen van zichzelf en zijn werk zijn. Ik ben het dus met Hume eens dat er geen onveranderlijk en stabiel zelf bestaat 2

7 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Honneths twee andere vormen van erkenning: liefde en respect 1
- een argument vóór de bewering dat Ryans beroemdheid zijn autonomie volgens Honneth vergroot: een selfie met zo'n beroemdheid is een prestatie die vanuit de gemeenschap als waardevol wordt gezien 1
- een argument tegen de bewering dat Ryans beroemdheid zijn autonomie volgens Honneth vergroot: Ryans beroemdheid is meeliften op de beroemdheid van een ander en geen waardevolle verdienste van Ryan binnen de gemeenschap 1

Vraag	Antwoord	Scores
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De andere twee vormen van erkenning zijn liefde en respect • Autonomie is bij Honneth relationeel. Volgens Honneth moet aan alle drie de vormen van erkenning worden voldaan om te kunnen spreken van autonomie. Kennelijk is er sprake van liefde en respect. Een argument dat er ook sprake is van sociale waardering zou kunnen zijn dat het nogal een bijzondere prestatie is om een selfie te maken met een beroemdheid als Justin Timberlake. Dat kan niet iedereen en kan dus vanuit Ryans omgeving gezien worden als waardevol, waardoor Ryans zelfwaardering toeneemt. Dat blijkt ook wel uit het feit dat hij in Nederland met zijn foto in het Jeugdjournaal kwam. Dan wordt Ryans autonomie dus vergroot door zijn beroemdheid • Maar je kan ook zeggen dat er geen sprake is van sociale waardering, want zijn tijdelijke beroemdheid en de interesse van allerlei media gaan helemaal niet over iets waardevols van Ryans eigen identiteit. Ryan wordt beroemd door de sociale waardering voor Justin Timberlake, niet door zijn eigen verdienste. Dus als je het op deze wijze bekijkt, wordt Ryans zelfwaardering niet groter van de foto en vergroot de beroemdheid van Ryan zijn autonomie niet volgens Honneth 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Opgave 2 Harari en zijn 21 lessen voor de 21ste eeuw

8 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg in welk opzicht tekst 4 aansluit bij het breinreductionisme: het zelf is een hersenactiviteit, een verzameling biochemische mechanismen 1
- een uitleg welke kritiek Kant zou kunnen hebben op het breinreductionisme: het zelf vormt de mogelijksvoorwaarde om hersenactiviteit als een verzameling biochemische processen te kunnen beschouwen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens breinreductionisten is het zelf niets meer dan een verzameling hersenactiviteiten. Ook Riley in tekst 4 wordt gereduceerd tot een verzameling biochemische mechanismen; die stripfiguurtjes bepalen wat zij doet en wie zij is 1
- Volgens Kant bestaat het zelf niet uit een verzameling biochemische mechanismen of processen. Het zelf is transcendentiaal: het vormt de mogelijksvoorwaarde om deze verzameling biochemische processen als zelf te kunnen beschouwen 1

9 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg of de beschrijving in tekst 5 over het vormgeven van een zelf aansluit bij Schechtmans karakterisatievraag: door actief te zijn op sociale media denken we na over welke kenmerken bij ons horen / op sociale media denken we niet echt goed na over onze kenmerken 1
- een weergave van de kritiek van Baker op de identiteitsopvatting van Schechtman: de vraag naar de numerieke identiteit gaat altijd vooraf aan de karakterisatievraag 1
- een argumentatie of een geconstrueerde internet-identiteit een werkelijk zelf kan zijn op basis van het wel of niet eens zijn met de opvatting van Baker over het zelf 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- In tekst 5 gaat het over de geconstrueerde internet-identiteit als resultaat van ons nadenken over welke kenmerken bij ons horen en welke kenmerken we kunnen aanpassen. Dit sluit aan bij de karakterisatievraag van Schechtman: welke kenmerken bepalen wie iemand werkelijk is? Je bent volgens haar pas een persoon als je een verhaal kunt vertellen over jezelf of een zelfnarratief kunt scheppen 1
- De kritiek van Baker op Schechtman is dat er een persoon moet bestaan die het verhaal over zichzelf kan vertellen, oftewel die een zelfnarratief kán scheppen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Een geconstrueerde internet-identiteit kan volgens mij geen werkelijk zelf zijn, omdat er altijd een persoon of een zelf moet zijn dat met deze internet-identiteit moet beginnen: de constructie van een identiteit via internet moet een beginpunt hebben. Ik ben het dus eens met Baker dat er altijd een persoon moet bestaan voordat er een verhaal over jezelf op internet gemaakt kan worden

1

of

- ik ben het niet eens met Baker want een geconstrueerde internet-identiteit kan volgens mij een werkelijk zelf zijn: er is geen persoon nodig als beginpunt. Bij het construeren van een internet-identiteit doe je niet veel anders dan bij het construeren van een identiteit zonder internet: je scheidt een zelfbeeld op basis van sociale verhalen. Dat gebeurt bij de mens van heel jong tot heel oud

1

10 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met tekst 6 wat praktische identiteit bij Korsgaard inhoudt: een beschrijving van jezelf waaruit blijkt wat jij waardevol vindt, zoals de verschillende rollen in tekst 6 met bijbehorende verplichtingen
- een uitleg van Korsgaards opvatting van authenticiteit als autonomie: de vraag naar wie je bent verschuift naar de vraag naar het vermogen dat wij hebben om vragen over onze identiteit te stellen / om ons kritisch tot onszelf te verhouden

1

1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Een praktische identiteit is een beschrijving van jezelf waaruit blijkt wat je waardevol vindt en wat je leven betekenis geeft. Voorbeelden van wat je waardevol kunt vinden, worden in de laatste zin van tekst 6 genoemd: echtgenoot, vader, wetenschapper en vegetariër
- Volgens Korsgaard ligt de waarde van authenticiteit in het vermogen om ons kritisch tot onszelf te kunnen verhouden. De waarde die je hecht aan je praktische identiteit wordt bepaald door de vraag te stellen wie je wilt zijn en wat je daarvoor moet doen. Daarmee komt de nadruk te liggen op het vermogen dat wij als autonoom wezen hebben om de identiteitsvraag te stellen, en niet op welke identiteit we hebben

1

1

Vraag	Antwoord	Scores
11	<p>maximumscore 3</p> <p>Een goed antwoord bevat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg met het voorbeeld van het verzamelen van gegevens over jouw gedrag op internet dat de mens een dubbelzinnige houding heeft ten aanzien van techniek: <ul style="list-style-type: none"> – enerzijds is het een nuttig hulpmiddel dat kan leiden tot goede adviezen, – anderzijds is er angst voor de consequenties, wat er door wie met de gegevens wordt gedaan • een argumentatie over het voorstander of tegenstander zijn van het door bedrijven op grote schaal verzamelen van persoonlijke gegevens over internet-gedrag met de dubbelzinnige houding ten aanzien van techniek 	<p>2</p> <p>1</p>
	<p>voorbeeld van een goed antwoord</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het verzamelen van mijn gegevens kan mij enerzijds helpen om snel beslissingen te nemen over welk product ik wil aanschaffen. Het kan anderzijds een bedreiging zijn, omdat er geen controle is op wat precies over mij wordt verzameld en of de gegevens over mij niet worden doorverkocht • Ik ben er tegenstander van dat bedrijven op grote schaal data over mij verzamelen omdat ik bang ben voor de consequenties: ik weet niet wat zij verzamelen en ook niet wat zij met die data doen. Doordat je niet weet wat die bedrijven allemaal over je weten, is het gevaar groot dat ze jou laten doen wat zij graag willen. Dit weegt daarom wat mij betreft niet op tegen de praktische voordelen van aanbiedingen doen en hulp bieden bij keuzes voor producten <p>of</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ik ben er voorstander van dat bedrijven op grote schaal data over mij verzamelen omdat het voor mij zeer nuttig is: het scheelt mij veel tijd bij het aanschaffen van producten. De grote angst voor het verzamelen van gegevens over mij door bedrijven onderschrijf ik niet, want ik ben namelijk nog steeds zelf degene die een beslissing neemt over wat ik met die adviezen doe. Het praktische nut van snel advies krijgen, vind ik belangrijker, want het maakt mijn leven een stuk aangamer 	<p>2</p> <p>1</p> <p>1</p>
12	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat een argumentatie of levensbeslissingen zouden moeten worden overgelaten aan bedrijven, zoals Google, met:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een argument of de menselijke geest begrensd of onbegrensd is • een argument of technologische ontwikkelingen bepalend (constitutief) zijn voor de menselijke identiteit 	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Er zijn toenemende mogelijkheden om de grenzen van de menselijke geest op te rekken met mensverbeteringstechnieken. De uitgebreide-geesthypothese stelt dat de hersenen niet de grens van de geest zijn, maar dat hersenen een belangrijke functie hebben als het notitieboekje van het geheugen. De kennis die Google over mij verzamelt, kan daarmee gezien worden als toevoeging aan de cognitieve processen van mijn geest 1
- Technologische ontwikkelingen zijn volgens mij bepalend voor de menselijke identiteit. De instrumentele visie op techniek schiet immers tekort als het gaat om het benoemen van de relatie tussen mens en techniek. Technologische ontwikkelingen zijn volgens mij dan ook geen simpele instrumenten buiten mij die helpen bij levensbeslissingen. Technologische ontwikkelingen zijn juist bepalend voor onze identiteit. Dankzij de data die over mij verzameld worden en Google die mij vervolgens advies geeft, kan ik mijn zelfkennis vergroten. In die zin is de technologie een verlengstuk van mijzelf en daarmee bepalend voor wie ik ben. Google kent mij daarom inderdaad beter dan ik mezelf ken zoals Harari zegt, en ik zou het nemen van levensbeslissingen overlaten aan Google 1

of

- De uitgebreide-geesthypothese stelt dat de hersenen niet de grens van de geest zijn. Daar ben ik het niet mee eens: techniek begint waar mijn geest ophoudt. Het gebruik van de kennis van Google over mijzelf vergelijk ik met het gebruik van doping: bij levensbeslissingen wil ik de keuze zelf maken en wil ik niet afhankelijk zijn van externe deskundigheid die mogelijk prestaties verhoogt, maar 'ongezond' is voor mijn onafhankelijkheid 1
- Technologische ontwikkelingen kunnen volgens mij dus niet bepalend zijn voor de menselijke identiteit. Technologische ontwikkelingen zijn immers geen intrinsiek onderdeel van wie wij zijn. En daarom heeft de kennis die Google over mij verzamelt niet per definitie iets met mijn identiteit te maken. Google kan er immers naast zitten. In deze zin beschouw ik technologische ontwikkelingen niet als bepalend, maar als toevoeging waarover ik zelf kan beslissen om die wel of niet te gebruiken 1

13 maximumscore 2

Een goed antwoord bestaat uit de weergave van een argumentatie tegen een verbod van de overheid op het verzamelen van persoonlijke data door bedrijven, met de twee vooronderstellingen van het klassiek liberale mensbeeld:

- wij weten als individuele mensen zelf het best wat we willen 1
- als (rationele) mensen zijn wij goed in staat te handelen op basis van onze redenen en voorkeuren 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens de klassiek liberale opvatting over de mens weten wij als individuele mensen zelf het best wat we willen. Als de overheid het verzamelen zou verbieden, dan zou de overheid beter dan ikzelf weten wat goed voor mij is bij bijvoorbeeld het kiezen van een product. Dat is onmogelijk 1
- Bovendien: omdat individuele mensen handelen op basis van hun rationele voorkeuren en redenen ben ik goed in staat om de informatie van Google op waarde te schatten en te beoordelen of ik die informatie vervolgens wel of niet zal gebruiken. De overheid hoeft daarom het verzamelen van persoonlijke data niet te verbieden 1

Opgave 3 Mens en huisdier

14 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met het voorbeeld van de man en het onderzoek dat confabulatie het verzinnen van redenen is om een keuze te rechtvaardigen, terwijl je eigenlijk niet weet waarom je die keuze hebt gemaakt.

voorbeeld van een goed antwoord:

Confabulatie houdt in dat de reden die je geeft voor je keuze, zonder dat je het zelf doorhebt, niet de echte maar een verzonnen reden is. We weten vaak helemaal niet goed waarom we iets kiezen en we hebben de neiging om dan redenen te verzinnen. Zo kiest die man misschien in werkelijkheid de herder op basis van het karakter dat ze gemeen hebben, maar heeft hij dit zelf niet in de gaten en denkt hij echt dat hij de herder kiest om zijn uiterlijk.

15 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat volgens de introspectietheorie van Descartes paardencoaching niet nodig is om tot zelfkennis te komen omdat zelfwaarneming onfeilbaar en alwetend is 1
- een uitleg dat volgens de neocartesianen paardencoaching kan helpen om tot zelfkennis te komen, omdat introspectie niet onfeilbaar of alwetend hoeft te zijn 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens de introspectietheorie zijn we onfeilbaar en alwetend als het om kennis van onszelf gaat. Voor zelfkennis hoeven we alleen maar naar binnen te kijken. We hebben dan ook niet zoiets als paardencoaching nodig om tot kennis van onszelf te komen 1
- Volgens de neocartesianen werkt introspectie net als normale waarneming. Soms vergissen we ons in wat we zien of zien we iets over het hoofd, maar dat betekent nog niet dat alle waarneming onbetrouwbaar is. Zo werkt het ook met introspectie. Soms vergissen we ons in hoe we ons voelen, maar met een beetje hulp van een paard weten we dat vervolgens wel 1

Vraag	Antwoord	Scores
16	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg met een voorbeeld dat we volgens de interpretatietheorie geen directe toegang hebben tot mentale toestanden, maar conclusies trekken op basis van waarnemingen van ons gedrag 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg met tekst 8 dat de observatie van het gedrag van paarden volgens de interpretatietheorie niet altijd tot meer zelfkennis leidt: uit het waarneembare gedrag van de verschillende paarden is geen eenduidige conclusie te trekken 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens de interpretatietheorie is er geen principiële verschil tussen de manier waarop we onszelf kennen en de manier waarop we iemand anders kennen. In beide gevallen trek je conclusies over bijvoorbeeld gevoelens of verlangens op basis van waarneembaar lichamelijk gedrag. Ik weet bijvoorbeeld dat ik erg van paarden hou omdat ik, elke keer als ik op de manege ben, de paarden ga borstelen en knuffelen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Paardencoaching zou je kunnen helpen tot meer zelfkennis te komen door naar de reactie van paarden te kijken. Maar zoals in tekst 8 wordt aangegeven, kan de reactie op hoe jij je voelt per paard verschillen. Als het paardengedrag niet eenduidig is, dan kun je ook geen eenduidige conclusie trekken over hoe jij je voelt en kom je dus niet tot zelfkennis 	1
17	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van de kritiek van de deliberatietheorie op de interpretatietheorie: we kennen onszelf niet door (vanuit derdepersoonsperspectief) ons gedrag te interpreteren, maar door (vanuit eerste persoonsperspectief) actief te bepalen wat we ergens van vinden 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een weergave met tekst 9 van een kritiekpunt op de deliberatietheorie: paardencoaching geeft je in tegenstelling tot de deliberatietheorie ook inzicht in je gevoelens / via paardencoaching kun je erachter komen dat de redenen voor je overtuiging onjuist waren 	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- De interpretatietheorie gaat ervan uit dat we zelfkennis krijgen door onszelf als het ware van een afstandje te observeren en daar vervolgens conclusies op te baseren. Maar volgens de deliberatietheorie kom je niet iets over jezelf te weten door jezelf te observeren, maar door actief te bepalen wat jij ergens van vindt door redenen tegen elkaar af te wegen 1
- Een kritiekpunt op de deliberatietheorie is dat zelfkennis beperkt wordt tot rationele overtuigingen: alsof we niet meer zijn dan een verzameling rationele oordelen over de wereld. Je stemmen en gevoelens geven net zo goed kennis over jezelf en juist deze aspecten van jezelf kun je leren kennen via de reactie van het paard op jou, zoals in tekst 9 iemand leert dat hij of zij eigenlijk veel gestreter is dan hij of zij dacht. / In tekst 9 werd al aangegeven dat sommige mensen beweren dat ze rustig zijn, terwijl het paard laat zien dat die persoon hoog in zijn energie zit. Misschien was die persoon er op basis van een afweging van redenen oprecht van overtuigd dat het goed met hem ging: diegene had immers net een dikke promotie gemaakt vanuit de overtuiging dat maatschappelijk succes gelukkig maakt. Maar het paard laat zien dat deze persoon heel erg gestrest en helemaal niet gelukkig is. De redenen die we geven voor onze overtuigingen zijn dus niet altijd waar 1

18 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van Rousseaus opvatting dat de maatschappij een bedreiging vormt voor het authentieke leven, doordat de maatschappelijke mens altijd buiten zichzelf leeft in de mening van anderen 1
- een uitleg dat Brouwer in tekst 10 aansluit bij die opvatting van Rousseau: mensen hebben door de maatschappij geleerd hun gevoelens weg te stoppen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Rousseau is de mens van nature vrij en onafhankelijk. Maar in de maatschappij, die draait om bezit, is de mens voortdurend in concurrentie met anderen en doordat hij zichzelf steeds ziet door de ogen van anderen, wordt hij een gekunstelde en onechte versie van zichzelf 1
- Brouwer sluit hierbij aan. Volgens haar zijn mensen in Nederland zo opgevoed dat zij hun gevoelens niet mogen tonen. Daardoor zijn sommige mensen zo gekunsteld geworden dat ze ook niet meer weten wie ze echt zijn 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

19 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met zijn opvatting van authenticiteit van Sartres kritiek op de invulling die Rousseau aan authenticiteit geeft: het gaat niet om wie we van nature zijn, maar om het maken van radicale keuzes 1
- een uitleg dat Sartre het jezelf leren kennen in tekst 10 'te kwader trouw' zou noemen, omdat je een paard accepteert als autoriteit over je gevoel / omdat dit ervan uitgaat dat al vaststaat hoe je je voelt 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Sartre houdt authenticiteit het vermogen in om radicale keuzes te maken. De enige die keuzes maakt en daarvoor verantwoordelijk is, ben jijzelf. Rousseau gaat er echter van uit dat er een menselijke natuur is die gegeven is en die dus niet het gevolg is van een radicale keuze 1
- Sartre zou het jezelf leren kennen in tekst 10 'te kwader trouw' noemen. Volgens tekst 10 leer je door de paarden je echte gevoelens kennen. Maar volgens Sartre is dat helemaal niet authentiek. Je laat je door een paard vertellen hoe je je voelt en door een autoriteit te accepteren ben je volgens Sartre ook te kwader trouw 1

20 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Lockes onderscheid tussen een persoon als een wezen met bewuste herinneringen en een mens als biologisch organisme met een functionele organisatie 1
- een uitleg met het voorbeeld van de papegaai dat volgens Locke dieren geen persoonlijke identiteit hebben omdat zij, in tegenstelling tot mensen, geen bewustzijn van zichzelf hebben 1
- een argumentatie met tekst 11 of Lockes opvatting dat dieren geen persoonlijke identiteit kunnen hebben juist is 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Locke maakt een onderscheid tussen mens en persoon. Hij definieert mens als 'levend lichaam', als organisme met een bepaalde vorm. Een persoon is een wezen dat zichzelf als zichzelf kan beschouwen door de tijd heen, dus een wezen dat bewustzijn heeft met herinneringen

1
 - Volgens Locke is het kunnen voeren van een intelligent gesprek met een papegaai nog niet genoeg om te kunnen zeggen dat die papegaai een persoon is. De papegaai gedraagt zich wel hetzelfde als een mens, maar hij is zich daar volgens Locke niet bewust van. Een papegaai mist een bewustzijn van zichzelf, terwijl mensen dit wel hebben. Daarom hebben mensen volgens Locke wel een persoonlijke identiteit en dieren niet

1
 - Ik ben het niet eens met Lockes opvatting dat dieren geen persoonlijke identiteit kunnen hebben. Ik denk namelijk dat Pip dat wel degelijk heeft. Zij is voortdurend bezig om de aandacht te trekken van haar baasjes en ze gaat daarbij heel planmatig te werk. Ze weet wat eerder werkte en nu niet meer, ze kan zich verplaatsen in het gezichtspunt van haar baasjes en voorspellen hoe zij zullen reageren. Dit duidt er volgens mij op dat Pip een bewust wezen is met een actief geheugen

1
- of
- Ik ben het eens met Lockes opvatting dat dieren geen persoonlijke identiteit kunnen hebben. Pip is duidelijk een intelligent dier dat op een slimme manier probeert haar omgeving te manipuleren, maar dat wil nog niet zeggen dat zij ook een persoonlijke identiteit heeft. Volgens Locke moet je daarvoor bewuste herinneringen hebben aan jezelf op eerdere momenten. En als je die hebt, ben je ook verantwoordelijk voor wat je eerder hebt gedaan. Het is echter onzinnig om Pip ter verantwoording te roepen voor die gebroken vazen of het uitzetten van de tv. Ik zou niet weten hoe je dat met een otter moet doen. En voor zover ik weet doen otters dat ook niet onderling met elkaar

1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in de applicatie Wolf.
Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 12 juli.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	naar: de Volkskrant, 17 januari 2019, Baarden in de Schilderswijk
tekst 2	de Volkskrant, 17 januari 2019, Baarden in de Schilderswijk
tekst 3	naar: de Volkskrant, 25 mei 2018, 'Ik ben bang dat wat ik heb gemaakt, geen kunst blijkt te zijn'
tekst 4	naar: Harari, 21 lessen voor de 21ste eeuw
tekst 5	naar: Harari, 21 lessen voor de 21ste eeuw
tekst 6	naar: Harari, 21 lessen voor de 21ste eeuw
tekst 7	naar: Harari, 21 lessen voor de 21ste eeuw
tekst 8	naar: https://www.bitmagazine.nl/gedrag-artikelen/paarden-kunnen-je-gedrag-feilloos-aanvoelen-maar-hoe-kan-dat/90201
tekst 9	https://www.bitmagazine.nl/gedrag-artikelen/paarden-kunnen-je-gedrag-feilloos-aanvoelen-maar-hoe-kan-dat/90201
tekst 10	https://www.bitmagazine.nl/gedrag-artikelen/paarden-kunnen-je-gedrag-feilloos-aanvoelen-maar-hoe-kan-dat/90201
tekst 11	HBVB Magazine, 22, 2018